

حرکت  
شماره ۷ - بهار ۱۳۸۰  
ص ص ۸۹ - ۷۷

## بررسی مشکلات شغلی دانش‌آموختگان رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی<sup>۱</sup>

دکتر محمدحسین علیزاده - خسرو نصیری  
استادیار دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران  
مربی دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران

### چکیده

سال‌های متمادی است که سرمایه‌هنگفتی صرف تربیت نیروی متخصص تربیت بدنی و علوم ورزشی کشور می‌شود و وزارتخانه‌ها، مراکز آموزش عالی و ارگان‌های مختلف در قالب دانشکده‌ها و گروه‌های تربیت بدنی در سراسر کشور به تربیت نیروهای متخصص در این حوزه اشتغال دارند. اما تاکنون معین نگشته است که چه نوع مشکلاتی در مسیر فعالیت‌های کارشناسان این رشته قرار دارد و آیا اساساً آموخته‌های دانش‌آموختگان به تناسب فعالیت‌های آنان است؟ از این رو تحقیق حاضر در نظر دارد تا با بررسی مشکلات دانش‌آموختگان گامی در جهت تقویت یا اصلاح روش‌های جاری بردارد. جامعه تحقیق شامل کلیه کارشناسان رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی و نمونه تحقیق شامل ۱۵۴ نفر از کارشناسان زن و مرد است که بین سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۷۵ از دانشکده‌ها و گروه‌های علمی تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه‌های دولتی فارغ‌التحصیل شده‌اند. نمونه تحقیق به صورت تصادفی از میان کارشناسان زن و مرد سال‌های مذکور انتخاب و از طریق فرم آدرس‌یابی اقدام به شناسایی محل فعالیت آنان شد. سپس پرسشنامه باز حاوی ۱۳ سؤال در جامعه‌ای کوچکتر توزیع و پس از تجزیه و تحلیل یافته‌های آن، پرسشنامه بسته شامل ۲۳ سؤال ۵ گزینه‌ای طراحی شد. پرسشنامه بسته در ۸ دانشگاه گیلان، اهواز، مشهد، تهران، تربیت معلم تهران، تبریز، کرمان و اصفهان توزیع و تعداد ۱۵۴ پرسشنامه گردآوری گردید. یافته‌های این تحقیق با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد. نتایج این پژوهش بیانگر نظرات کارشناسان زن و مرد پیرامون مشکلات شغلی در جداول مختلف به نمایش آمده است.

۱- این پژوهش با هزینه دانشگاه تهران انجام شده است.

## واژه‌های کلیدی

تربیت بدنی، مشکل، استخدام، علوم ورزشی، دانش‌آموختگان

### مقدمه

دانش‌گسترده تربیت بدنی و ورزش به صورت کنونی آن‌گر چه بسیار جوان و نوپاست، ولی در عین حال از سابقه بسیار طولانی و دیرپا برخوردار است و هر جامعه با توجه به توانایی خود در جهت بسط و توسعه و تکامل آن و در نتیجه بالا بردن سطح زندگی و سلامت و توانایی جسمی و فکری جامعه خویش کوشیده‌است. بدیهی است بخشی از موقعیت‌های این جوامع، در خصوص چگونگی آموزش و بهره‌وری از امکانات و نیز توانایی دانش‌آموختگان و دانشمندان این رشته در جامعه است. این رو، اگر میزان بازدهی دانش‌آموختگان رشته تربیت بدنی و جذب آنها در مشاغل وابسته به این رشته، محتوای دروس و آموخته‌های ایشان با نیاز جامعه و بازار کار همخوانی داشته باشد، می‌توان به کارآیی و بهره‌وری رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی در جامعه امیدوار بود. بررسی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی، به منظور اطلاع از چگونگی آموزش، جذب، کارآیی، میزان علاقه و رضایت‌مندی، انگیزه‌های ایشان برای انتقال آموخته‌ها و همچنین شناخت مسائل و مشکلات آنهاست تا از این طریق به بهره‌وری هر چه بیشتر این رشته در جامعه از طریق بالابردن کیفیت نیروهای متخصص تربیت بدنی و ورزش کمک کرد.

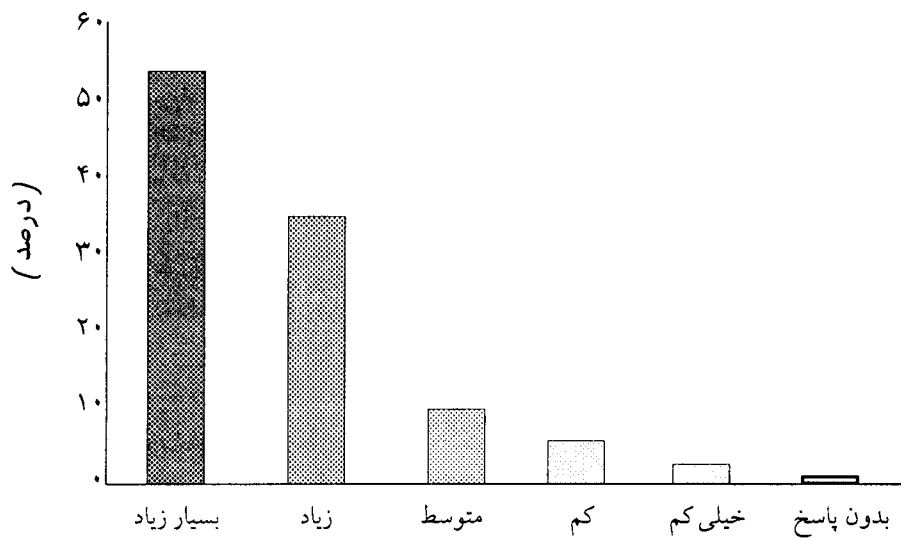
### روش تحقیق

روش اجرای این تحقیق میدانی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بود. به منظور نیل به پرسشنامه اصلی، ابتدا پرسشنامه‌ای باز حاوی ۱۳ سؤال طراحی شده. پس از تجربه و تحلیل یافته‌ها، پرسشنامه اصلی یا نهایی شامل ۲۳ سؤال بسته ساخته شد. به منظور فراگیر بودن نظرسنجی، دانش‌آموختگان ۸ دانشکده و گروه تربیت بدنی دانشگاه‌های دولتی کشور که از سابقه بیشتری در تربیت متخصصان برخوردار بودند، انتخاب و با استفاده از پرونده‌های آموزشی نسبت به آدرس‌یابی کارشناسان مورد نظر اقدام شد و برای هر دانشکده ۳۰ پرسشنامه در نظر گرفته شد. بدین شکل که از ورودی هر سال ۵ نفر (۳ مرد و ۲ زن) به صورت تصادفی گزینش شدند. در مجموع به دلیل مشکلات دستیابی به کارشناسان، ۱۵۴ پرسشنامه از دانش‌آموختگان سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۷۵ به عنوان

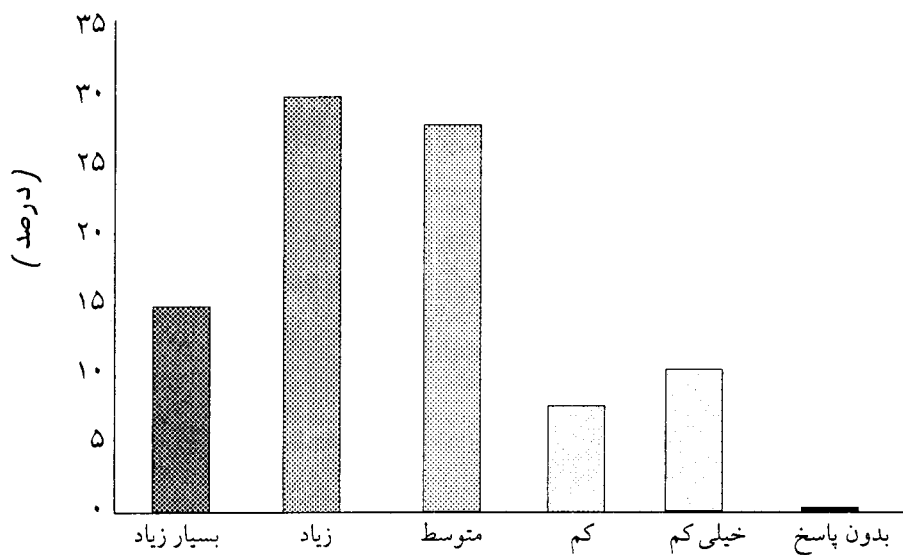
نمونه تحقیق جمع‌آوری شد که ۵۱ پرسشنامه به زنان و ۱۰۳ پرسشنامه به مردان اختصاص داشت. نمونه تحقیق ۱۵۴ نفر از کارشناسان مرد و زن دانشگاه‌های تربیت معلم تهران، تهران، کرمان، گیلان، مشهد، اصفهان، تبریز، اهواز بودند. یافته‌های تحقیق با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

## نتایج

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که دانش‌آموختگان دانشگاه‌های کشور از لحاظ میزان علاقه‌مندی به رشته تربیت بدنی (نمودار ۱) و نیز خودباوری و ایمان به توانایی خود در سطح بسیار خوبی هستند. همچنین ارتباط وظایف آموزش را با آموخته‌های خویش و نیز کارآیی این رشته را در جامعه خوب می‌داند. در نتیجه می‌توان گفت که در مجموع از لحاظ توانایی‌های فردی در حد مطلوبی قرار دارند. از نظر این کارشناسان، از جمله دلایلی که موجب کارایی نامطلوب و نارضایتی ایشان است، در درجه نخست کمبود بودجه و امکانات کافی (نمودار ۴)، عدم بهره‌مندی از مزایای شغلی یکسان با دیگر کارشناسان (نمودار ۱۱)، ناکافی بودن شناخت مردم و جامعه از توانایی‌های این رشته و درآمد کم است که همه کارشناسان به اتفاق بر آن اذعان دارند. از دیگر مشکلات دانش‌آموختگان توجه ناکافی مسئولان در روزآمد کردن دانسته‌های آنها (نمودار ۹)، حمایت نکردن از کارشناسان، کمبود شدید وسایل و اماکن و فضاهای ورزشی (نمودار ۷) یعنی ابزار اصلی و عوامل مهم در کارآیی مناسب کارشناسان به همراه بهره‌نگرفتن از اکثر ایشان در تصمیم‌گیریها است که موجبات نارضایتی آنها را فراهم ساخته است. از سوی دیگر، ارتباط کم با مردم و اعتماد ناکافی متقابل میان مسئولان و کارشناسان، ناهماهنگی میان مراکز تصمیم‌گیری (نمودار ۶)، نامتناسب بودن دروس کارشناسی با نیاز جامعه و شغلی ایشان و موانع و مشکلات اداری و نامناسب بودن شیوه‌های ارزشیابی از کارشناسان (نمودار ۳)، در مراحل بعدی از دلایل دیگری است که دانش‌آموختگان دانشگاه‌های اصفهان، تهران، تربیت معلم تهران، تبریز، اهواز، گیلان، مشهد و کرمان همگی بر وجود این مشکلات اذعان دارند.



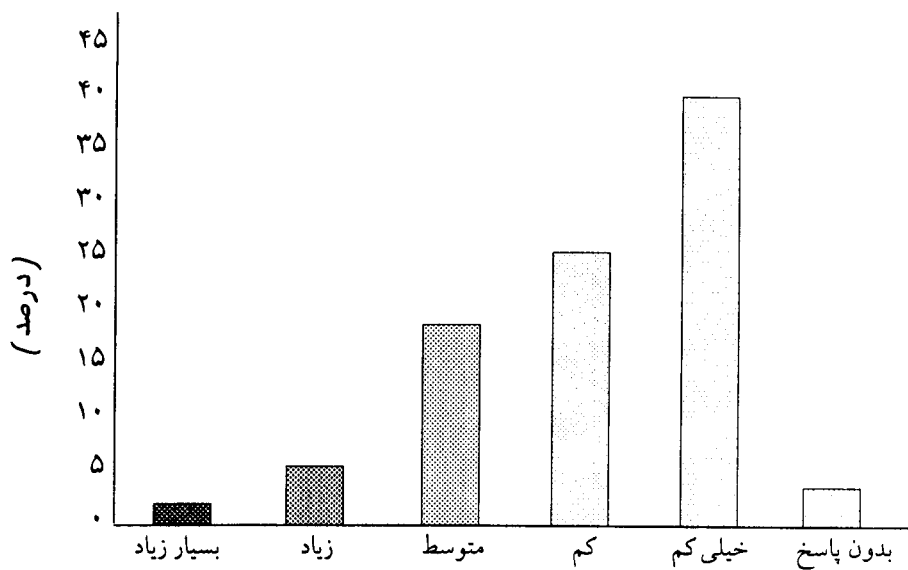
نمودار ۱: میزان علاقه کارشناسان به تربیت بدنی



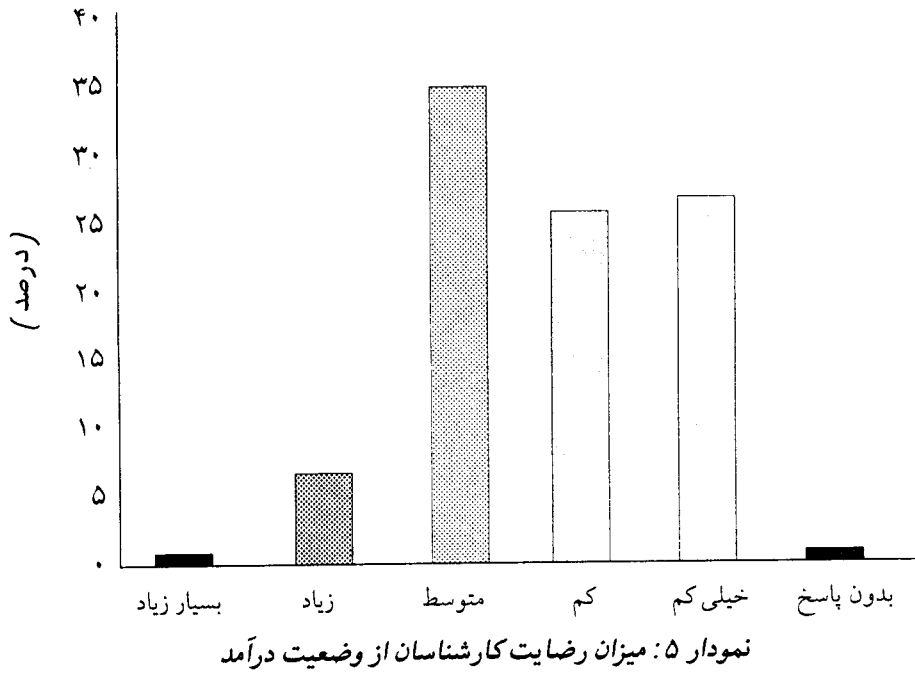
نمودار ۲: میزان رضایت کارشناسان از موقعیت اجتماعی - فرهنگی خویش



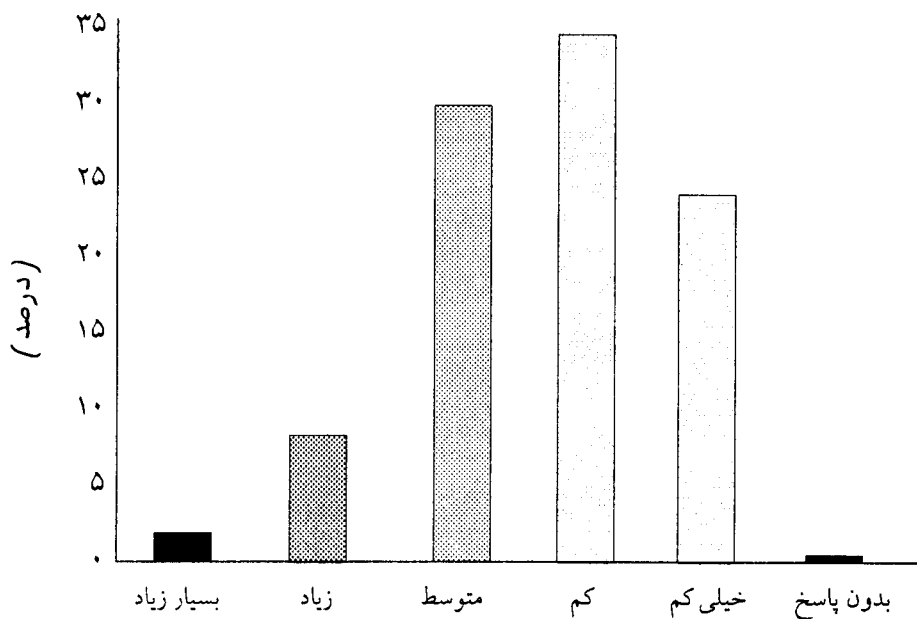
نمودار ۳: نظر کارشناسان در خصوص متناسب بودن شیوه‌های ارزشیابی



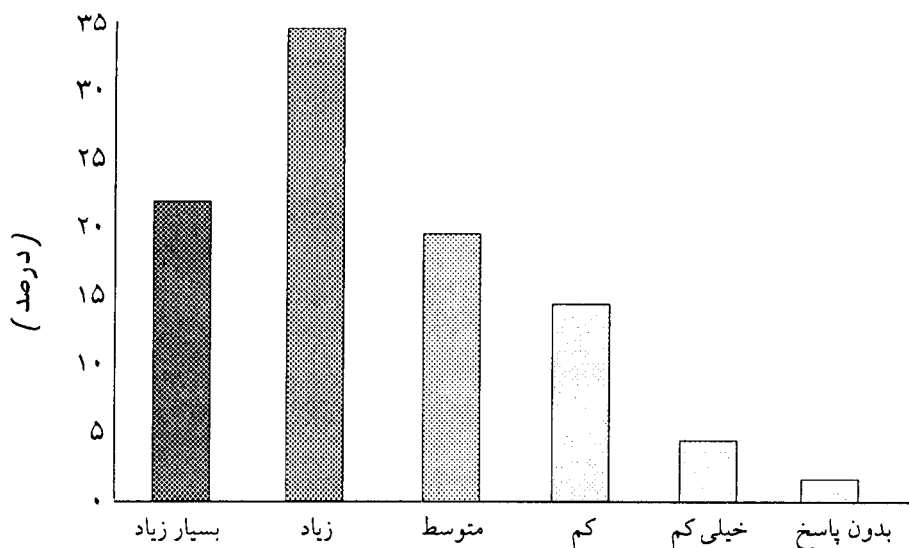
نمودار ۴: میزان بودجه و اعتبارات در اختیار کارشناسان برای اجرای کارهای جاری



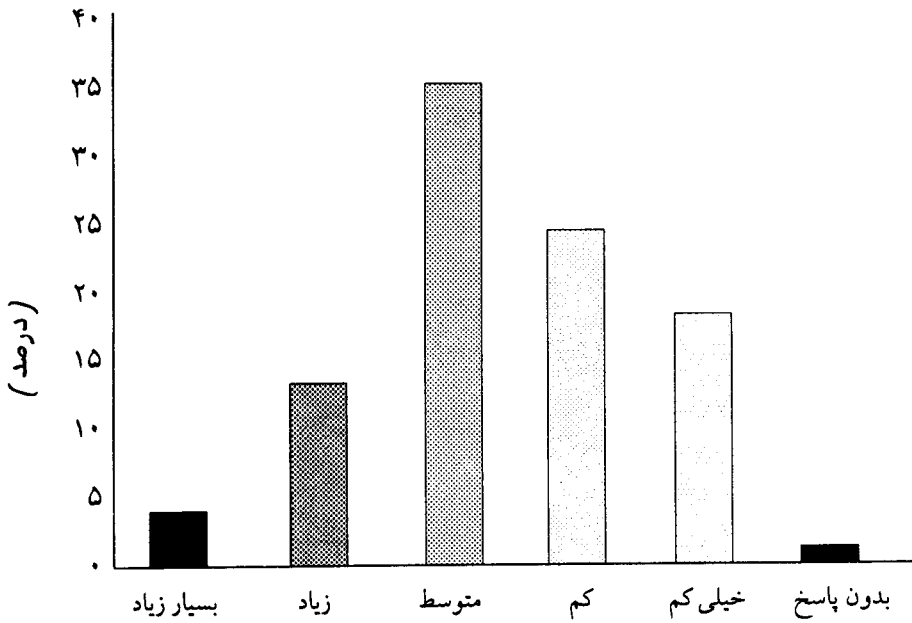
نمودار ۶: نظرات کارشناسان در خصوص هماهنگی میان مراکز تصمیم‌گیری تربیت بدنی



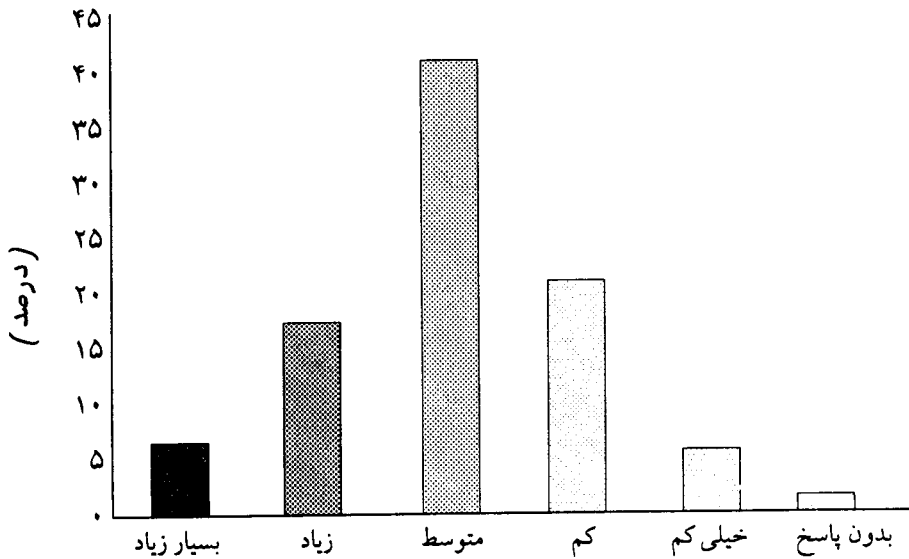
نمودار ۷: میزان امکان ورزشی در اختیار کارشناسان



نمودار ۸: نظر کارشناسان پیرامون مشکلات اداری مانع پیشرفت کار



نمودار ۹: میزان توجه مسئولان در بهروز نمودن دانسته‌های کارشناسان



نمودار ۱۰: نظر کارشناسان پیرامون همانگی دروس ارائه شده با نیازهای جامعه



## بحث و نتیجه گیری

بسیاری از متخصصان این واقعیت اشاره دارند که یکی از راههای ارتقای هر پدیده در جامعه، حمایت پیوسته مسئولان است. مجموعه حمایت‌های مالی، قانونی و فکری است که یک پدیده را به بالاترین سطح خود می‌رساند. از جمله سوالات مهم تحقیق حاضر، بررسی نظر کارشناسان پیرامون حمایت‌های مسئول ذیربط بود. در پاسخ به این پرسش، ۷۶/۴ درصد کارشناسان زن و ۸۳/۳ درصد کارشناسان مرد این حمایت را متوسط به پائین و غیرمفید ارزیابی کردند و در مجموع با ۸۰/۹ درصد آرا معتقد بودند که از سوی مسئولان رده بالاتر مورد حمایت قرار نمی‌گیرند.

ارتقای دانش فنی متخصصان و به روز نمودن دانش آنان تأثیر انکارناپذیری در بهبود کیفیت و خدمات دارد. بسیاری معتقدند که تجهیز متخصصان به دانش روز کمک شایانی به توانمندی آنان می‌نماید تا با بهره‌گیری از جدیدترین روش‌ها، خدمت مؤثر داشته باشند. به منظور آگاهی از نظرهای کارشناسان این تحقیق در خصوص میزان توجه مسئولان در به‌روز نمودن دانسته‌های آنان، پرسش مذکور مطرح شد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ۳۰ درصد کارشناسان تلاش مسئولان را زیاد و بسیار زیاد می‌دانند، در حالی که ۴۵/۵ درصد آن را کم و بسیار کم و در مجموع ۷۰ درصد پاسخگویان آن را متوسط به پائین اعلام داشته‌اند. در نگاهی عمیق‌تر این نکته به نظر می‌رسد که چگونه این میزان از پاسخگویان حمایت لازم را در مسئولان در جهت ارتقای دانش و به‌روز نمودن اطلاعات خود ندیده‌اند. شاید یکی از پاسخ‌های قابل تصور پایین بودن تحصیلات مسئولان باشد. نتایج به دست آمده در تحقیق آقای بازوکی در خصوص مشکلات معلمان ورزش نشان می‌دهد که ممکن است پایین بودن تحصیلات مسئولان تربیت‌بدنی مناطق و حتی مدیران مدارس و جوان بودن آنان موجب عدم توجه کافی باشد (۴). از این رو انتظار تشویق معلمان برای شرکت در دوره‌های تخصصی یا تقاضای برگزاری چنین دوره‌هایی از سوی مسئولین به منظور به‌روز نمودن دانش آنان چندان منطقی به نظر نمی‌رسد. از سوی دیگر، در نظرسنجی به عمل آمده از معلمان ورزش استان آذربایجان شرقی، ۴۲ درصد دبیران مرد و ۲۹ درصد دبیران زن پایین بودن سطح علمی و عدم برخورداری از دانش روز را دلیل فعال نبودن خود می‌دانند (۲). شاید چنین به نظر برسد که علاوه بر پائین بودن تحصیلات مسئولین علت دیگر این باشد که کارشناسان با وظایف حوزه خود آشنا نباشند و عدم آشنایی به وظایف موجب گشته تا آنان اظهار دارند که از دانش روز باز مانده‌اند. در این مورد یافته‌های تحقیق خانم اتقیاء حکایت از آن دارد اکثر کارشناسان با وظایف شغلی خود آشنا هستند و این آشنایی حتی در سطح مدیران مدرسه نیز تا میزان

قابل قبولی به چشم می‌خورد (۵). از این رو نیاز است تا بیش از پیش بر نقش، اهمیت و اولویت ارتقای دانش فنی و تأثیر انکارناپذیر آن بر خدمات قابل ارائه از سوی کارشناسان تأکید کرد و این مهم نباید مورد غفلت و فراموشی قرار بگیرد.

علی‌رغم آنکه بیش از نیمی از جامعه تحقیق (۵۵٪) از وضعیت درآمد خود ناراضی بودند (نمودار ۵)، با این وجود نتایج به دست آمده در خصوص میزان رضایت کارشناسان از موقعیت اجتماعی - فرهنگی خود نشان می‌دهد (نمودار ۱) که کماکان ۷۹ درصد پاسخگویان در حد متوسط به بالا رضایت‌مندی خود را اعلام داشته‌اند. این یافته‌ها می‌تواند بیانگر نکته قابل توجهی باشد که توانمندی‌های این رشته در ابعاد گوناگون ورزشی، تفریحی، درمانی و ... برای سنین مختلف اقبال جامعه سایر ابعاد را تحت‌الشعاع خود قرار داده‌است و کارشناسان فارغ از ابعاد مالی و رفاهی به منظور نیل به اهداف ارزشمند دیگر، به فعالیت می‌پردازند. چنانچه یافته‌های این تحقیق را با تحقیق مشابه دیگر که میزان رضایت شغلی معلمان تربیت‌بدنی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد مقایسه کنیم، در خواهیم یافت که یافته‌های هر دو تحقیق مشابهت فراوانی دارند. در پژوهش آقای عباسعلی پیروی (۱) ۶۸ درصد معلمان ورزش اعلام داشتند که به میزان زیاد و بسیار زیاد از شغل خود راضی‌اند. در این میان معلمان راهنمایی بالاترین حد رضایت را داشتند. یافته‌های پژوهش دیگر همین یافته را تأیید می‌کند (۲). در بررسی و ارزشیابی وضعیت تدریس درس تربیت‌بدنی در مدارس راهنمایی استان آذربایجان شرقی، ۷۳ درصد دبیران مرد و ۶۹ درصد دبیران زن از شغل خود به میزان بسیار زیاد یا زیاد راضی بودند.

شاید برداشت دیگر از این رضایت‌مندی امکان پرداختن به فعالیت‌های دیگر برای معلمان ورزش باشد. شغل معلمی این امکان را فراهم می‌سازد تا افراد شاغل بخشی از ایام هفته را به تدریس بپردازند، از این رو آنها قادر خواهند بود تا سایر ایام هفته را به مشاغل مشابه دیگری با درآمدی جداگانه اشتغال داشته‌باشند و درآمدی فزاینده از سایر کارشناسان به دست آورند. برای مثال نتایج به دست آمده در تحقیق آقای شیر محمدی (۲) نشان می‌دهد که ۳۸ درصد دبیران مرد و ۲۱ درصد دبیران زن به شغل دیگری اشتغال دارند. هر چند ۶۱ درصد مردان و ۷۸ درصد زنان نمونه این تحقیق اظهار داشته‌اند که در شغل دوم خود نیز به شغل دیگری غیر از معلمی اشتغال ندارند که همین میزان اشتغال به کار دوم بیانگر نیاز شدید کارشناسان به تأمین زندگی است. در این زمینه محقق پیشنهاد می‌کند تا مفهوم رضایت کارشناسان به طور دقیق‌تر مورد بررسی قرار گیرد.

در بخش دیگری از این تحقیق، موضوع کفایت بودجه و اعتباراتی که برای اجرای کارهای جاری

در اختیار کارشناسان است، مورد پرسش قرار گرفت (نمودار ۸). نتایج به دست آمده حکایت از آن دارد که ۷۱ درصد کارشناسان بودجه‌های جاری را کم و بسیار کم می‌دانند و خواستار تغییرات اساسی در روند جاری هستند، زیرا این میزان از اعتبارات تنها پاسخگوی بخش کوچکی از نیازهاست. ممکن است این گونه به ذهن آید که با وجود این میزان ناخرسندی از بودجه و اعتبارات، تأمین وسایل مورد نیاز از چه طریقی صورت می‌گیرد؟ نتایج به دست آمده در برخی از تحقیقات نشان می‌دهد که چنانچه همیاری و مشارکت مردم نباشد، امکان هر گونه فعالیت ورزشی با بودجه‌های اختصاص یافته کنونی امکان‌پذیر نیست (۲).

یکی از مصادیق برخورداری از اعتبارات کافی، در اختیار داشتن وسایل کافی ورزشی برای انجام فعالیت‌های، روزمره ورزشی است. ۴۵ درصد کارشناسان این تحقیق در پاسخ به اینکه آیا وسایل ورزشی لازم را برای انجام فعالیت‌های خود در اختیار دارید، اظهار داشتند که از وسایل مورد نیاز کم یا خیلی کم برخوردارند. شاید این گونه تصور شود که در برخی از مراکز مثلاً مدارس غیرانتفاعی که دانش‌آموزان متکفل هزینه‌ها می‌شوند، این مشکل کمتر باشد، حال آنکه نتایج به دست آمده در تحقیقی در یکی از مدارس غیرانتفاعی نشان می‌دهد که تنها ۱۷ درصد معلمان ورزش از وسایل ورزشی لازم برخوردارند و احتمالاً سایر مدارس به ویژه مدارس بخش دولتی از فقدان بیشتری رنج می‌برند و دانش‌آموزان با حداقل وسایل به فعالیت ورزشی می‌پردازند. به بیان دیگر، چنانچه کارشناسان نیز آمادگی هر گونه خلاقیت و ابتکار عمل را داشته باشند و مصمم باشند تا تخصص خود را در این راه صرف کنند، کمبود امکانات، سد بلندی در راه آنان به وجود خواهد آورد.

با مروری گذرا بر نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر، این گونه به نظر می‌رسد که مهمترین مسئله برای ارتقای کمی و کیفی فعالیت‌های رشته تربیت بدنی توسط دانش‌آموختگان این رشته، رفع مشکلات و موانع پیش روی آنان است. از این رو برای نیل به این مهم پیشنهاد می‌شود:

- ۱- شیوه‌های رایج ارزشیابی از کارشناسان تجدید نظر شده تا امکان تشویق و ارتقای شغلی آنان فراهم شود؛
- ۲- دروس دوره کارشناسی تجدید نظر شود تا متخصصان به تناسب نیازهای جامعه تربیت شوند؛
- ۳- در قوانین جاری اداری بازنگری شود تا موانع پیشرفت کارها از میان برداشته شود و بوروکراسی کاهش یابد؛

- ۴- با مطالعه راههای تأمین معیشت کارشناسان، امکان ارتقای سطح رفاه آنان فراهم شود؛
- ۵- با توجه به میزان علاقه‌ای که در میان دانش‌آموختگان رشته به چشم می‌خورد، بسیار مهم است تا با برنامه‌ریزی اصولی این ثروت عظیم را خوب پاس بداریم و با به استقبال مشکلات رفتن گامی در جهت این مهم برداریم و موجبات هر چه بیشتر دلگرمی آنان را فراهم سازیم؛
- ۶- دوره‌های کوتاه مدت جهت به روز نمودن دانش‌آموختگان که از راههای مهم و راهگشاست، توسعه و گسترش یابد؛
- ۷- به دانش‌آموختگان رشته تربیت‌بدنی نیز کلیه مزایای شغلی که به دانش‌آموختگان سایر رشته‌ها تعلق می‌گیرد، اعطا شود.

## منابع و مآخذ

۱. پیروی فاروجی، عباسعلی. "بررسی وضعیت درس تربیت‌بدنی مدارس غیرانتفاعی پسرانه شهر مشهد در سال تحصیلی ۷۴-۷۵". رساله کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت‌بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
۲. شیرمحمدزاده، محسن. "بررسی و ارزشیابی وضعیت تدریس درس تربیت‌بدنی در مدارس راهنمایی (دخترانه و پسرانه) استان آذربایجان شرقی". رساله کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت‌بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
۳. طبایی، سیدجعفر. "بررسی اجرای درس تربیت‌بدنی در مدارس متوسطه نظام جدید مناطق نوزده گانه تهران". رساله کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت‌بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۴. پازوکی، بهرام. رساله کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت‌بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.
۵. اتقیاء، ناهید. "پژوهشی در وضعیت موجود برنامه‌های آموزش و بهسازی کارشناسان امور ورزش سازمان تربیت‌بدنی ایران و ارائه یک الگو". رساله کارشناسی ارشد، دانشکده تربیت‌بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۶. کوزه‌چیان، هاشم. "ارزشیابی عوامل آموزشی (نیروی انسانی، تأسیسات، تجهیزات) دانشکده‌های تربیت‌بدنی کشور. دانشگاه تربیت‌مدرس .
۷. هویز، وانی ون و میریک، وان. "شرایط کاریابی کارشناسان ارشد تربیت‌بدنی". کتابخانه دفتر

تحقیقات سازمان تربیت بدنی، ۱۹۸۹.

۸. دی ال، لارجی. "تحلیل رابطه متغیرهای انتخابی در طول دوره رشته تربیت بدنی"، کتابخانه

دفتر تحقیقات سازمان تربیت بدنی، ۱۹۸۳.